

ارزیابی حکمروایی خوب در پایداری محله‌های شهری پیرانشهر

ابراهیم شریف‌زاده اقدم^۱ - دانشجوی دکتری جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشگاه فردوسی، مشهد، ایران
عبدالله شیخی - دانشجوی دکتری جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشگاه تهران، تهران، ایران
محمد اجزاء شکوهی - دانشیار جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشگاه فردوسی، مشهد، ایران

تاریخ دریافت: ۱۳۹۷/۰۲/۲۵ تاریخ پذیرش: ۱۳۹۷/۰۷/۲۴

چکیده

در پژوهش حاضر، سعی بر آن است به این سؤال که آیا حکمروایی شهری توانسته است در شکل‌گیری، توسعه و پایداری محله‌های مسکونی تأثیر داشته باشد؟ پاسخی از دید برنامه‌ریزی شهری با توجه به رویکرد پایداری محلات شهری داده شود. بنابراین، هدف کلی پژوهش بررسی عملکرد حکمروایی شهری در ارتباط با شکل‌گیری محله‌های مسکونی پایدار شهری و علل ناکارآمدی برخی از آن‌ها در زمینه مدیریت یکپارچه شهری و توانمند آن است. روش پژوهش، برحسب هدف کاربردی و از لحاظ ماهیت، توصیفی - تحلیلی بوده و روش جمع‌آوری داده‌ها به صورت اسنادی و پیمایشی (با استفاده از تکنیک پرسشنامه) می‌باشد. جامعه آماری، شهروندان ساکن شهر پیرانشهر می‌باشند (۷۰۲۲۲ نفر که با استفاده از فرمول کوکران، جامعه نمونه به تعداد ۳۸۲ نفر تعیین شد و داده‌ها به روش نمونه‌گیری تصادفی ساده جمع‌آوری گردید که جهت تجزیه و تحلیل داده‌های به‌دست‌آمده، از نرم‌افزارهای آماری Lisrel و SPSS و مدل تحلیل عاملی اکتشافی و تأییدی و آزمون رگرسیون استفاده شده است. یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد علاوه بر اینکه شاخص‌های به‌کاررفته در پژوهش، تأثیر معناداری بر پایداری محیطی محلات شهری دارد، اعتقاد شهروندان نیز به اینکه آن‌ها بر تصمیم‌گیری‌ها مؤثر بوده و مدیریت شهری خواهان مشارکتشان در حکمروایی شهری است، اثر مثبت و قوی بر توسعه پایدار محلات دارد، به‌گونه‌ای که "عدم حضور مردم در مدیریت شهری بر پایداری محلات شهر تأثیرگذار بوده" و "شاخص‌های پایداری از مطلوبیت لازم برخوردار نبوده‌اند". همچنین نتایج آزمون کروسکال والیس بیانگر آن است که از لحاظ پایداری محله‌ای، محله "فرهنگیان" با میزان ۲۵۵/۱۸ در رتبه اول قرار دارد.

واژگان کلیدی: ارزیابی، حکمروایی شهری، پایداری محله‌ای، شهر پیرانشهر.

مقدمه

به‌طور کلی می‌توان گفت هدف تئوریک و کلان سیستم مدیریت شهری و شهرداری‌ها، تقویت فرآیند توسعه پایدار شهری است، به‌نحوی که زمینه و محیط مناسب برای زندگی راحت، امن، کارآمد و پایدار شهروندان به‌تناسب ویژگی‌های آنان و جامعه مربوطه فراهم شود (کاظمیان و رضوانی، ۱۳۸۱: ۲۴) و قبل از نیل به توسعه پایدار شهری، پایداری در سطح محله قابل طرح است، اما این پایداری در محله باید با توجه به پتانسیل‌های قابل تحمل محیط‌زیست جهت بهبود کیفیت زندگی با پاسخ‌گویی به نیازهای نسل امروز باشد بدون آنکه توانایی، تسهیلات و امکانات نسل‌های آینده برای تأمین نیازهایشان محدود شود (Will, 2006: 111). توسعه محله‌ای عبارت است از فرآیندی مبتنی بر مشارکت داوطلبانه و خودجوشان در بین ساکنان یک محله در جهت بهبود شرایط فیزیکی، اجتماعی و اقتصادی (Chavis & Florin, 1990: 18). با توجه به این تعریف و با لحاظ اینکه حکمروایی خوب شامل گستره وسیعی از مشارکت‌ها و همکاری میان مردم، دولت و بخش خصوصی است (Smith, 1393: 277). این رویکرد (حکمروایی خوب شهری) می‌تواند به‌عنوان فرآیندی مشارکتی در پایداری و توسعه محلات تأثیرگذار باشد و به‌عنوان یک سازمان گسترده، متشکل از عناصر و اجزای رسمی و غیررسمی مؤثر و ذی‌ربط در ابعاد مختلف اجتماعی، اقتصادی و کالبدی حیات شهری؛ اداره، کنترل و هدایت توسعه همه‌جانبه و پایدار شهر را عهده‌دار باشد (کاظمیان، ۱۳۸۳: ۵۶). اگرچه در ادبیات توسعه ایران کمتر توجهی به نقش امکانات توانایی‌های گوناگون محله در توسعه ملی و ناحیه‌ای می‌شود، به نظر می‌آید اولین گام در این زمینه، شناسایی تصور توده مردم و روشنفکران ایرانی از مفهوم و موقعیتی به نام "محله" می‌باشد (آزاد ارمکی و بهار، ۱۳۸۳: ۳۹۲). اکنون در ایران، مدیریت محله به پیرو دستورالعمل ساماندهی مشارکت‌های اجتماعی در محلات شهرهای کشور، مصوب شورای اسلامی و به‌منظور افزایش مشارکت‌های مردمی در اداره امور شهر از طریق به‌کارگیری توانمندی‌ها و ظرفیت‌های مادی و معنوی آنان و استفاده مناسب از امکانات محلی، "مدیریت محله" به‌عنوان یک رکن اجرایی در سطح محله متناسب با رکن مشورتی و نظارتی شورایی ایجاد شده است (ذاکری، ۱۳۸۹: ۲۳) که ارتباط محسوس و منطقی را با حکمروایی خوب شهری به نمایش می‌گذارد.

در کشور ایران نیز با اژه‌هم‌گسیختگی روابط اجتماعی در شهر، شهرنشینی، کاهش همکاری و تعاون، ضعف در حمایت‌های اجتماعی جامعه محله‌ای در برنامه‌های عمران شهری (شماعی، ۱۳۸۳: ۱۱۸) و به دلیل نبود الگوی حکمروایی خوب، اکثر برنامه‌ها از بالا به پایین انجام می‌شده و این امر باعث شده است تا برنامه‌ها و طرح‌ها در آینده پیامدهای چندان مطلوبی نداشته باشند. در واقع، رویکرد غالب مسئولان غیر مشارکتی است و بدون مشارکت و دخالت مردمی، اقدام به برنامه‌ریزی و اجرای طرح‌ها می‌کنند. طبیعی است زمانی که مشارکت مردمی در امور مربوط به مسئله مربوطه کم باشد، احساس مسئولیت نیز کمتر خواهد بود. این امر (یک سویه بودن فرآیند برنامه‌ریزی) باعث عدم اجرای عدالت، قانون‌مداری، شفاف بودن، فراگیری و ... شده و در نتیجه مسئولان، خود را در قبال مردم پاسخگو نمی‌دانند و تمامی این عوامل، توسعه پایدار را به چالش می‌کشد (صرافی و اسماعیل‌زاده، ۱۳۸۴: ۱۵). بنابراین حرکت از مدیریتی ناهمگن به حکمروایی خوب، یک انتخاب گریزناپذیر است و با این نگاه است که حکمروایی به چالش امروز در مراکز علمی تبدیل شده است که شناخت و علت‌یابی و بررسی این چالش در ایران و یافتن الگوی مناسب حکمروایی در شهرهای حاشیه‌ای ایران می‌تواند با فرآیند پژوهش علمی، پاسخ لازم را به چالش علمی دهد. شهر پیرانشهر به‌عنوان شهری دارای جمعیتی با ویژگی‌های متنوع که ناشی از مهاجرت‌های صورت گرفته در چند دهه‌خیز در اثر توسعه اقتصادی (ناشی از ایجاد بازارچه مرزی ترمچین) این شهر بوده است، دارای مدیریتی ناهمگن می‌باشد که با حکمروایی خوب در آن و با استقرار و نهادی سازی شاخص‌های استاندارد مدیریتی، می‌توان سبب کارایی بیشتر تصمیمات اجرایی مدیران شهری با حضور مردم در اداره بهینه شهری شد. استفاده از مشارکت افراد در فرآیند طرح‌های شهری می‌تواند راه‌حل مناسب و مؤثری جهت حل بسیاری از مسائل از جمله

کاهش جرم و افزایش امنیت، پایداری محله و نیز تعامل بهتر ساکنان محله گردد. پژوهش حاضر باهدف تحلیل رابطه حکمروایی خوب شهری و پایداری محلات شهری در شهر پیرانشهر، به بررسی و سنجش حکمروایی خوب در پایداری محلات شهری می‌پردازد و عوامل مؤثر بر پایداری را در سطح محلی مورد مطالعه قرار داده و مهم‌ترین این عوامل را مورد سنجش قرار می‌دهد تا سنجشی معقول و منطقی برای این فرض، که "حکمروایی خوب شهری می‌تواند در سطح پایداری محلات شهری مؤثر باشد"، داشته باشد، با این هدف که به‌وسیله تحلیل رابطه بین الگوی حکمروایی خوب شهری و توسعه پایدار شهری محلات پیرانشهر، علاوه بر بررسی حکمروایی خوب شهری در ارتباط با پایداری محلات شهری، به شناخت و وضع موجود نظام مدیریت شهری در پایداری محلات پیرانشهر نیز دست یابد. با توجه به آنچه بیان گردید، سؤالات ذیل قابل طرح می‌باشد:

- ارتباط بین حکمروایی خوب شهری و پایداری محلات در شهر پیرانشهر چگونه است؟

- حکمروایی خوب شهری چگونه می‌تواند به پایداری محلات در شهر پیرانشهر منجر شود؟

در زمینه حکمروایی خوب شهری و عدالت فضایی مطالعاتی انجام شده است اما در مورد تحلیل رابطه حکمروایی خوب شهری و نقش آن در عدالت فضایی تاکنون مطالعه‌ای صورت نگرفته؛ بنابراین در این بخش سعی شده است به بررسی مهم‌ترین این مطالعات و خلاصه‌ای از اهداف و نتایج آن‌ها اشاره شود.

جدول شماره ۱. پیشینه تحقیق

پژوهشگر	عنوان	نتایج
کندی (۲۰۰۶)	طراحی شاخص‌های حکمروایی خوب شهری: ارزیابی اهمیت مشارکت شهروندی در ونکوور بزرگ	به این نتیجه رسیده است که مشارکت انجمن‌های مختلف و اظهار نظر آزاد آنان در فرآیند انتخاب شهرداران و مقام‌های شهری می‌تواند عامل مؤثر و کارآمدی در زمینه بهبود مدیریت شهری باشد.
پریس و هم‌کاران (۲۰۱۱)	نقد ارتباط بین حکومت مشارکتی و مدیریت محیطزیست شهری؛ تجربه آرکویپا ۲۰۰۳ - ۲۰۰۶	در مرحله اول، فرایند به‌خودی‌خود مشارکتی بوده و نقش کارگروه‌ها، استفاده از اطلاعات عینی، ارتباط با شهروندان و برخی مسائل مربوط به تسهیلات است. در مرحله دوم، تحلیل‌ها به سمت پاسخگویی جریان می‌یابد و تلاش به ارتباط دادن بین اقدام سیاسی و مذاکرات که در فرایند برنامه‌ریزی مشارکتی صورت می‌گیرد، ختم می‌شود. ثالثاً، بر نهادهای گذشته کردن تجربیات قبلی به‌ویژه آن‌هایی که مربوط به محیطزیست و آموزش در ارتباط با حکمروایی تأکید می‌کند، اشاره دارد.
فهنلی و ترواین ^۳ (۲۰۱۳)	چارچوبی برای ارزیابی و طراحی برنامه‌ریزی مشارکتی	برنامه‌ریزی سازمانی می‌تواند به‌عنوان یک چارچوب، ابزار و منبع الهام‌بخش در طراحی فرآیندهای مشارکتی و ارزیابی آن‌ها مورد استفاده قرار گیرد. از این طریق می‌توان به یک طرح برنامه‌ریزی مشارکتی کارآمدتر و جامع‌تر دست یافت.
شریف‌زاده اقدم و اصغر زمانی (۲۰۱۴)	ارزیابی مدیریت مشارکتی در شکل‌گیری محله‌های شهری پایدار (از نظر زیست‌محیطی)	نتایج نشان می‌دهد که شاخص‌های موجود در پژوهش اثر قابل توجهی در افزایش پایداری زیست‌محیطی محله‌های شهری دارد. همچنین نشانگر این واقعیت است که شهروندان بر این باورند مشارکت آن‌ها در تصمیم‌گیری و مدیریت شهری مؤثر است و بنابراین باید به‌صورت مثبت و قوی در مدیریت شهری شهرشان شرکت داده شوند.
مرصوصی ۱۳۸۲	تحلیل فضایی عدالت اجتماعی در شهر تهران	به این نتیجه رسیده است که با کاهش درآمد شهرداری‌ها و در نتیجه کاهش سرمایه‌گذاری و زمینه‌های آن‌ها به میزان فقر شهری افزوده می‌شود.
ملاحسنی ۱۳۸۳	سرمایه اجتماعی در سطح محله (نمونه موردی: محلات شیراز)	شبکه‌های اجتماعی افراد در سطح محله هر کدام بر تمام ذخیره سرمایه اجتماعی مؤثر است، به‌طوری‌که بعد کیفیت سرمایه اجتماعی، یعنی هنجار متقابل و عمل متقابل بیشتر می‌شود؛ بدین معنی که در مشارکت‌های محلی، انجام کارهای داوطلبانه بیشتر می‌شود و در کل، تعلق اجتماعی سرمایه اجتماعی را می‌سازد.
تقوایی و همکاران ۱۳۸۸	درآمدی بر حکمروایی خوب شهری در رویکردی تحلیلی	بر این نکته تأکید دارد که باوجود ساختاری شدن پاره‌ای از مشکلات مدیریت شهری در ایران، تبیین صحیح، نهادینه سازی و نگاه راهبردی به موضوع "حکمروایی خوب

1 . Kennedy

2 . Peris

3 . Faehnle & Tyrvaiven

شهر " کمک می‌کند تا مدیریت پایدار شهری به سرعت و امیدواری بیشتری در شهرهای ایران شکل گیرد.	تحلیل جایگاه حکمروایی خوب شهری در مشهد با الگوی SWOT	رهنما و همکاران ۱۳۸۹
نتایج نشانگر آن است که موقعیت حکمروایی در مشهد در بدترین حالت ممکن (تدافعی) قرار دارد و برای برون رفت از مشکلات موجود دو راه پیشنهاد شده است: ۱. اجماع مدیران محلی بر اجرا مدیریت یکپارچه شهری و ضرورت هماهنگی بین سازمانی ۲. قانون مداری سازمان‌ها و جلوگیری از دخالت گروه‌های غیررسمی در مدیریت شهری.	ارزیابی مدیریت مشارکتی در اداره بهینه شهری در شهر پیرانشهر	شریف‌زاده اقدم ۱۳۹۱
مدیریت شورایی شهر با روند مشارکت مردم در اداره شهری رابطه محکم و قوی دارد که به نسبت استاندارد سازی شاخص‌های جهانی در محله گرابی و شوراباری‌ها، به همان نسبت مشارکت مردم افزایش پیدا می‌کند.	ارزیابی عملکرد مدیریت شهری در عدالت فضایی میان نواحی شهری در قائم‌شهر	احمدی کرد آسیایی، ۱۳۹۱
نابرابری توزیع در دست‌یابی ساکنین نواحی به خدمات و میزان تخصیص و تحقق هزینه‌ها می‌باشد.	بررسی عملکرد شهرداری در چهارچوب حکمروایی خوب شهری (بابلسر)	آدینه وند و همکاران ۱۳۹۲
در چارچوب الگوی حکمروایی خوب شهری به بررسی عملکرد شهرداری پرداخته و نتایج نشان‌دهنده سطح نامناسب سه مؤلفه مشارکت، پاسخگویی و کارایی میان شهروندان و شهرداری بوده است.		

مبانی نظری

دو مفهوم حکومت شهری و حکمروایی شهری^۱، در متون جدید مطالعات شهری کاربرد وسیعی یافته‌اند. از نظر برایان مک لالین^۲، "حکومت" مجموعه‌ای از نهادهای رسمی و حقوقی با قدرت قانونی است، اما "حکمروایی" نوعی فرآیند است. این فرآیند متضمن نظام به هم پیوسته‌ای است که شامل "حکومت" و "اجتماع" است (کاظمیان، ۱۳۸۶: ۶).

کنشگران شهری که شامل عناصر حکومتی، خصوصی و عمومی هستند، هر کدام در صورت امکان به دنبال بیشینه ساختن میزان قدرت و نفوذ خود در جامعه‌اند. برحسب میزان قدرت و نفوذ این عناصر می‌توان دو رویکرد حکومت شهری و حکمروایی شهری را تشخیص داد. الگوی حکمروایی شهری یک شکل جدید از حاکمیت شهری است که پاسخگویی ضرورت تعادل چندوجهی میان عناصر و نیروهای متکثر در جهت "پایداری توسعه و شهروندمداری" است (کاظمیان، ۱۳۸۳: ۷). از این رو، تفاوت مهم دو مفهوم "Government" و "Governance" در این واقعیت نهفته است که در اولی بحث از دولت به تنهایی است، حال آنکه در دومی، مراد روابط متنوع بین نهادهای جامعه مدنی و دولت در درگیری، هدایت، کنترل و اداره امور است (سعیدی، ۱۳۸۷: ۳۳۹). کاربرد مفهوم حکمروایی خوب شهری از اواخر دهه ۱۹۸۰ در آفریقا آغاز شد (کاظمیان، ۱۳۸۶: ۶). از هنگام مطرح شدن اصطلاح "حکمروایی خوب" تعاریف و برداشتهای زیادی از آن شده که به چند نمونه از آن‌ها اشاره می‌شود:

حکمروایی شهری، بر اهمیت نحوه مقبولیت، حقانیت و جاری شدن اراده مدیریت جمعی نزد تمامی شهروندان اصرار دارد (Osziak, 2000: 134). مک کارنی و همکاران حکمروایی را رابطه بین جامعه مدنی و دولت، بین حکمرانان و حکمرانی شوندگان، حکومت و حکومت شوندگان (Carney et al, 1995: 5) تعریف کرده‌اند. کوفی عنان دبیر کل سابق سازمان ملل نیز، حکمروایی خوب را تضمین احترام به حقوق انسانی و حاکمیت قانون، تقویت دموکراسی، ارتقاء شفافیت و ظرفیت اداره عمومی (Weiss, 2006: 65) تعریف نموده است. اما در یک تعریف کلی می‌توان گفت، "حکمروایی شهری" فرآیندی است چندجانبه میان کنشگران رسمی اداره شهر از یک طرف و نیز فعالان عرصه مدنی به عنوان کنشگران غیررسمی که تعاملات چندوجهی آن‌ها می‌تواند به سازگاری منافع گوناگون در بین کنشگران منجر شود. آنچه

1 .Urban Government
2 .Urban Governance
3 .Brian Mc.Lalin

در این مفهوم باز نمود دارد، همانا وارد شدن جامعه مدنی و نیز بخش خصوصی به فرآیند برنامه‌ریزی و اداره امور (شهری) است (برک پور و اسدی، ۱۳۸۸: ۱۹۱). کتاب سفید اتحادیه اروپا پنج اصل گشادگی و بی‌پردگی، مشارکت، پاسخگویی، کارایی و همبستگی را مشخص‌کننده حکمروایی خوب می‌داند (Johnson, 2007: 16). بانک جهانی نیز، ابعاد کالبدی حکمروایی شهری را چهار اصل مدیریت بخش عمومی، پاسخگویی، چارچوب قانونی برای توسعه و شفافیت و اطلاعات می‌داند (Abdellatif, 2003: 17). اما در مورد شاخص‌ها، آنچه روی آن اجماع بیشتری وجود دارد، شاخص‌هایی است که سازمان ملل آن‌ها را معرفی نموده است:

جدول شماره ۲. شاخص‌های ارائه‌شده سازمان ملل برای حکمروایی خوب شهری

قانون‌مندی	وجود قوانین کارآمد، رعایت عادلانه چارچوب‌های قانونی در تصمیم‌گیری و دور بودن دست‌افراد غیرمسئول از تصمیم‌گیری‌ها.
پاسخگویی	مسئول بودن و حساب‌پس‌دهی مسئولان و تصمیم‌گیران در قبال شهروندان.
شفافیت	گردش آزاد اطلاعات و سهولت دسترسی به آن، روشن بودن اقدامات و آگاهی مستمر شهروندان از روندهای موجود.
مشارکت	سهیم شدن شهروندان و مسئولان در تصمیم‌گیری‌های شهری.
اثربخشی و کارایی	تأمین نیازها و درعین‌حال بهترین استفاده از منابع.
پذیرا بودن	پذیرش نیازها و خواسته‌های شهروندان و واکنش و پاسخ مناسب به آن.
جهت‌گیری توافقی	وجود ارتباط و تلاش میان سازمان‌های دولتی، شهروندان و سازمان‌های دولتی (نماینده گروه‌های مختلف).
عدالت	فرصت‌های مناسب برای همه شهروندان جهت ارتقای وضعیت رفاهی، تخصیص عادلانه منابع و مشارکت اقشار محروم در تصمیم‌گیری‌ها.
بینش راهبردی	فراگرفتن از مسائل روزمره شهر و پرهیز از غرق شدن در آن‌ها.

منبع: (شیخی، ۱۳۹۳: ۴۸؛ برک‌پور، ۱۳۸۶: ۵۰۲؛ میدری و خیرخواهان، ۱۳۸۳: ۵۰۱؛ Kempen, 2007: 57)

(Gani & Duncan, 2007: 369؛ Douglas, 2005: 235)

در رویکرد توسعه مشارکتی، پایداری محلات شهری با وجود مدیریت محلی امکان‌پذیر است، به طوری که صاحب‌نظران این رویکرد، توسعه را معادل مشارکت می‌دانند (عظیمی آملی، ۱۳۹۰: ۸۶). لذا دستیابی به پایداری در سطح محلی بدون اتخاذ روش‌هایی که در آن به مشارکت مردمی به‌عنوان زیربنای نگرینسته شود، میسر نمی‌باشد. صرف‌اعلام مشارکت مردم کافی نیست بلکه باید آن، فرآیند توسعه‌ای باشد که منحصراً در کنترل متخصصان بیرونی نباشد بلکه افراد محلی و نمایندگان آن‌ها، افکار، مهارت‌ها و دانش آن‌ها را نیز در برگیرد. ایجاد مشارکت اجتماعات مردم باهم و مدیران شهری می‌تواند پایداری را تضمین کند و فعالیت‌های توسعه را مؤثرتر سازد و به ایجاد ظرفیت‌های محلی کمک کند (اوکلی و مارسون، ۱۳۷۰: ۱). وجود تعامل افراد و مشارکت همه گروه‌های جامعه در حکمروایی شهری از آن جهت اهمیت دارد که به آن به‌منزله راهبردی نگرینسته می‌شود و امید بر آن است که با به‌کارگیری همه زیرگروه‌های جمعیتی در سطح شهر به توسعه متعادل، متوازن و پایدار حاصل آید.

معیارهای پایداری شهری و محله‌ای در سطوح مختلف متفاوت‌اند و در شرایط یکسان نمی‌توان آن‌ها را سنجید. فضای قابل زیست و باکیفیت مناسب زندگی، بخشی از یک‌روند نسبتاً جدید است که سلامتی محلات را با استفاده از فاکتورهای متعدد و در ارتباط با تراکم مدنظر قرار می‌دهد (Polentz, 2004: 3). و با شاخص‌های مشارکت، کنترل، ارزیابی ارزش‌های عمومی و تعلق مکانی، محیط زندگی را به سوی یک فضای قابل زیست برای همه سوق می‌دهد (Timmer & Seymour, 2006: 4-6).

جدول شماره ۳. ابعاد و معیارهای پایداری محله‌ای

ابعاد	بعد اجتماعی- فرهنگی	بعد زیست‌محیطی	بعد اقتصادی	بعد کالبدی
معیارها	هویت امنیت و ایمنی سرزندگی	آلودگی‌های هوا، صوتی و بصری نظافت و پسماند تراکم و ظرفیت قابل تحمل محله	اشتغال ارزش زمین نظام فعالیت	پویایی و سازگاری خوانایی تنوع دسترسی
	تعلق خاطر مکانی	فضای سبز		

(منبع: نوریان و عبداللهی ثابت، ۱۳۸۶: ۵۱؛ کاظمیان و همکاران، ۱۳۹۰: ۱۰)

عزیزی در قالب یک طرح پژوهشی، میزان پایداری محله مسکونی نارمک را مورد بررسی قرار داده است. در این تحقیق، اصول و معیارهای پایداری بدین صورت آمده است:

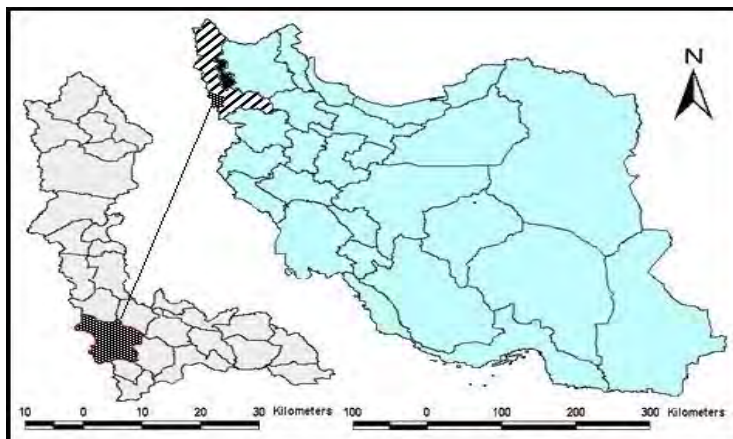
امنیت، فضای سبز، تعلق مکانی، حمل‌ونقل، آلودگی دید و منظر، آلودگی صوتی و هوا، انسان و سلامت محیط‌زیست، پسماند، مصرف انرژی، کیفیت آب، تنوع زیستی، مخاطرات و حوادث (عزیزی، ۱۳۸۵: ۳۵-۴۶). لینچ معیارهای هفتگانه‌ای برای محیط‌زیست خوب شهری و محله‌ای به شرح زیر ارائه می‌دهد (لینچ، ۱۳۸۴: ۳۱۳):

۱. سرزندگی: تا چه حد شکل شهر حامی عملکردهای حیاتی نیازهای بیولوژیکی و توانایی‌های انسان است؟
۲. معنادار بودن فرم و فضا: انطباق محیط با توانایی‌های احساسی و ذهنی و ساختارهای فرهنگی.
۳. تناسب و سازگاری با الگوهای رفتاری: کفایت بسترهای رفتاری جهت تطبیق‌پذیری آن‌ها با فعالیت‌های آنی.
۴. دسترسی: توانایی دسترسی به افراد، فعالیت‌ها، خدمات، اطلاعات یا اماکن.
۵. نظارت و اختیار: یعنی استفاده و دسترسی به فضاها و فعالیت‌ها و ایجاد، تعمیر، اصلاح و مدیریت آن تا چه اندازه توسط کسانی که از آن استفاده می‌کنند یا در آن‌ها زندگی می‌کنند، صورت می‌گیرد؟
۶. کار آیی: هزینه ایجاد و نگهداری شهر در سطح موردنظر از محورهای محیطی فوق، بر اساس هر چیز بارز دیگر.
۷. عدالت: چگونگی توزیع سود و زیان محیطی بین افراد، طبق اصول خاصی نظیر برابری، نیاز، ارزش ذاتی، قدرت پرداخت، تلاش، کمک بالقوه یا قدرت.

در زمینه تدوین شاخص‌های پایداری محله‌ای، یک کارگاه آموزشی به نام "شاخص‌های پایداری محله‌ای" در دانشگاه مکیل برگزار و گزارشی از آن توسط "جوذا" و "براون" آماده شده است. در این گزارش، اصول پایداری زیست‌محیطی در محله بدین شرح بیان شده است: مسکن، بهداشت و تندرستی، تفریح، توسعه زندگی سالم، ایمنی، غرور اجتماعی، اختلاط اجتماعی (Jozsa & Brown, 2005: 11).

محدوده مورد مطالعه

شهر پیرانشهر به‌عنوان مرکز سیاسی شهر استان پیرانشهر در جنوب غربی استان آذربایجان غربی و در ۱۲ کیلومتری مرزهای جمهوری اسلامی ایران با عراق (حکومت خودمختار کردستان عراق) واقع شده است. این شهر از شمال به اشنویه و نقده، از جنوب به سردشت و از شرق به مهاباد محدود می‌باشد (حاتمی نژاد و شیخی، ۱۳۹۲: ۶). جمعیت شهر پیرانشهر بر اساس سرشماری عمومی نفوس و مسکن سال ۱۳۸۵، ۵۹۷۲۱ نفر بوده که در سال ۱۳۹۰ به ۷۰۷۲۲ نفر افزایش یافته است (مرکز آمار ایران، ۱۳۸۵ و ۱۳۹۰).

شکل شماره ۱. جایگاه جغرافیایی شهرستان پیرانشهر در استان آذربایجان غربی

روش پژوهش

با توجه به موضوع و اهداف پژوهش، ترکیبی از روش‌های توصیفی — تحلیلی به‌عنوان روش اصلی کار در این پژوهش مورداستفاده قرار گرفته است. پژوهش حاضر برحسب هدف، کاربردی و رویکرد اصلی آن، به‌صورت تحلیل چند شاخصه از دو معیار اصلی حکمروایی خوب و عدالت فضایی است. روش جمع‌آوری داده‌ها به‌صورت اسنادی و پیمایشی با استفاده از ابزار پرسشنامه (در قالب طیف لیکرت) می‌باشد. برای سنجش میزان روایی پرسشنامه، از روش‌های درون‌یابی و یا آزمون مجدد استفاده شده و برای پایایی نیز، از ضریب آلفای کرونباخ استفاده گردیده است. جامعه آماری این پژوهش، شهروندان ساکن شهر پیرانشهر می‌باشند (معادل ۷۰۷۲۲ نفر) که با استفاده از فرمول کوکران جامعه نمونه ۳۸۲ نفر تعیین گردید. روش نمونه‌گیری نیز، از نوع نمونه‌گیری تصادفی ساده بوده است. جهت تجزیه و تحلیل داده‌های جمع‌آوری شده از نرم‌افزارهای SPSS و Lisrel و جهت تصویرسازی نتایج هم از نرم‌افزار ArcGis استفاده شده است. تحلیل‌ها در دو سطح توصیفی و تحلیل چند متغیره (مدل معادلات ساختاری) صورت گرفته است.

شکل شماره ۱. اصول پایداری شهری

شکل شماره ۳. اصول حکمروایی خوب شهری

جهت سنجش قابلیت اعتماد شاخص‌های ارزیابی حکمروایی خوب در پایداری محله‌های شهری پیرانشهر علاوه بر برازش و پایایی به وسیله Lisrel، در SPSS هم از ضریب آلفای کرونباخ استفاده شده است که ضریب آلفای مربوط به هر کدام از شاخص‌ها بدین شرح می‌باشد:

جدول شماره ۴. شاخص‌های تحقیق همراه با ضریب پایایی (آلفای کرونباخ) هر شاخص

شاخص‌ها	ضریب پایایی (آلفای کرونباخ)
آلفا	۰/۷۸۵
مشارکت	۰/۶۸۴
پاسخگویی	۰/۷۵۴
عدالت	۰/۷۷۴
کارایی - اثربخشی	۰/۸۱۱
همگونی	۰/۷۴۸
ثبات مسکونی	۰/۷۴۴
خوانایی	۰/۷۰۱
امنیت	۰/۷۹۱
تعلق	۰/۸۰۱
اثر زندگی	۰/۷۴۹
دسترسی	۰/۸۰۲
فضای سبز	۰/۷۵۱
ظرفیت	۰/۷۹۸
آلودگی دید منظر	۰/۷۹۸

موارد استفاده تحلیل عاملی که در پژوهش حاضر استفاده شده است، به دودسته کلی تقسیم می‌شود: الف) مقاصد اکتشافی و ب) مقاصد تأییدی.

در موارد اکتشافی که هدف تلخیص مجموعه‌ای از داده‌ها می‌باشد، از تحلیل مؤلفه‌های اصلی استفاده می‌شود. در تحلیل مؤلفه‌های اصلی، واریانس کل متغیرهای مشاهده‌شده تحلیل می‌گردد. تحلیل عاملی تأییدی به بررسی این مطلب می‌پردازد که آیا داده‌های موجود با ساختار به‌شدت محدودشده پیش تجربی که شرایط همانندی را برآورده می‌سازد، برازش دارد یا نه (هومن، ۱۳۸۴: ۲۷۹). در تحلیل‌های عاملی تأییدی، که هدف پژوهشگر تأیید ساختار عاملی ویژه‌ای می‌باشد، درباره تعداد عامل‌ها به‌طور آشکار فرضیه‌ای بیان می‌شود و برازش ساختار عاملی موردنظر در فرضیه با ساختار کوارانس متغیرهای اندازه‌گیری شده مورد آزمون قرار می‌گیرد. در یک ساختار عاملی آرمانی، هر یک از متغیرها بار عاملی بالا روی یکی از عامل‌ها و بار عاملی پایین روی سایر عامل‌ها دارد. علاوه بر این، عامل‌هایی که بار عاملی بالا دارد و اعتبار صوری آن‌ها نیز مطلوب است، به نظر می‌رسد که خصیصه مکنونی را اندازه‌گیری می‌کند. چنین ساختار عاملی در واقع به‌ندرت اتفاق می‌افتد (سرمد، ۱۳۷۶: ۲۶۸). رویکردهای تحلیل عاملی تأییدی تا اندازه زیادی شبیه به مدل‌های مسیر است. بدین معنا که مدل‌های عمومی تحلیل عاملی تأییدی شکلی از مدل‌های مسیر و بیانگر روابط بین اندازه‌های مشاهده‌شده و سازه‌های اندازه‌گیری نشده است. تفاوت بین مدل‌های تحلیل عاملی تأییدی با مدل‌های مسیر، مربوط به متغیر مکنون است. بدین معنی که در مدل‌های مسیر فرض می‌شود متغیرهای مکنون (سازه‌های اندازه‌گیری نشده) به‌گونه‌ای علی با یکدیگر ارتباط دارند، درحالی‌که در مدل‌های تحلیل عاملی تأییدی، این متغیرها فقط با یکدیگر همبستگی دارند (هومن، ۱۳۸۴: ۲۹۹).

بحث و یافته‌ها

نمونه مورد مطالعه ۳۸۲ نفر می‌باشد. به لحاظ جنسیت، ۶۲/۸ درصد نمونه‌ها در گروه مذکر و ۳۷/۲ درصد نمونه‌ها نیز در گروه مؤنث قرار گرفته‌اند. از لحاظ سنی نیز نمونه‌ها در چهار گروه کمتر از ۲۰ سال (۳/۴۴ درصد)، ۲۰-۳۵ سال (۶۷/۵۵)، ۳۵-۵۰ سال (۲۳/۵) و ۵۰ سال به بالا (۵/۳۳ درصد) جای گرفته‌اند. همچنین نمونه‌ها از نظر سطح تحصیلات به سه گروه دیپلم و کمتر (۳۳/۴۴ درصد)، کاردانی و کارشناسی (۶۲/۰۱ درصد) و کارشناسی به بالا (۴/۵۵ درصد) تقسیم می‌شوند.

مدل تحلیل عاملی تأییدی با نرم‌افزار آماری لیزرل

متغیرهای تحقیق از نوع نهفته بوده و هر کدام با چند متغیر مشاهده‌پذیر اندازه‌گیری شده‌اند. بنابراین در اولین گام توجه به مدل اندازه‌گیری ضروری می‌نماید و به همین خاطر، ابتدا به ارزیابی قابلیت اعتماد و اعتبار مدل اندازه‌گیری اشاره می‌شود. با توجه به شکل ۵ مشاهده می‌شود که ۱۴ متغیر مکنون (متغیرهای مشارکت، پاسخگویی، عدالت محوری، کارایی و اثربخشی، همگونی، ثبات مسکونی، خوانایی، امنیت، تعلق مکانی، اثر زندگی، دسترسی، فضای سبز، ظرفیت، آلودگی دید و منظر) با ۵۴ سؤال مشاهده‌پذیر موردسجش قرار گرفته‌اند. مقادیر مربوط به بار عاملی گویه‌های استاندارد شده حکایت از آن دارد که هر یک از متغیرهای مشاهده‌پذیر در حد قابل‌قبولی در ارزیابی متغیر نهفته‌موردنظر نقش داشته‌اند. شکل‌های مدل‌های اندازه‌گیری شده (جدول ۵ و شکل ۴) نشانگر آن است که هر متغیر مشاهده‌شده با چه متغیر پنهانی ارتباط دارد و این متغیر آشکار چقدر اندازه‌گیرنده متغیر پنهان می‌باشد. از این طریق می‌توان اعتبار پرسشنامه را نیز سنجید. اعتبار عاملی، صورتی از اعتبار سازه است که از طریق تحلیل عاملی به دست می‌آید. یک عامل، یک متغیر فرضی (سازه) است که نمرات مشاهده‌شده را در یک یا چند متغیر تحت تأثیر قرار می‌دهد. هرگاه تحلیل عاملی روی یک ماتریس همبستگی صورت گیرد، آزمون‌هایی که تحت تأثیر عوامل خاصی قرار گرفته‌اند دارای بار عاملی بالا در آن عامل است (سرمد، ۱۳۷۶: ۱۷۳). بنابراین بهتر است برای جلوگیری از ابهامات تفسیری متغیرهای مکنون، ابتدا مدل اندازه‌گیری و سپس مدل ساختاری تخمین زده شود. به‌منظور تأیید اندازه‌های برازندگی خروجی لیزرل، حدود ۱۴ شاخص برازش گزارش می‌دهند که هر کدام از زاویه‌ای به تأیید مدل می‌پردازند. برای برازش مهم در اینجا "کی‌دو" آورده شده که هر چه به صفر نزدیک‌تر باشد، نشان از برازش مطلوب دارد. به دلیل اینکه کای اسکوئر تحت تأثیر حجم نمونه می‌باشد، اگر مقدار کی‌دو را بر درجه آزادی تقسیم کنیم، در یک برازش ایده‌آل برابر با یک خواهد بود. در صورتی که مقدار، ۲ و کمتر شود، نشان از برازش مطلوب می‌باشد. همچنین RMSEA (ریشه میانگین مجذور پس‌مانده‌ها) در صورتی که کمتر از ۰/۰۵ باشد نشان از برازش مطلوب دارد وقتی برابر با صفر است که مدل به‌گونه‌ای کامل برازش یافته باشد. شاخص‌های نکویی برازش (GFI) و نکویی برازش اصلاح‌شده (AGFI) را که جاززکاک و سوربوم (۱۹۸۹) پیشنهاد کرده‌اند، بستگی به حجم نمونه ندارد و نشان می‌دهد مدل تا چه حد نسبت به عدم وجود آن، برازندگی بهتری دارد. چون این دو شاخص نسبت به سایر شاخص‌های برازندگی اغلب بزرگ‌تر است، برخی از پژوهشگران نقطه برش ۰/۹۵ را پیشنهاد کرده‌اند. بر پایه قرارداد، مقدار GFI و AGFI باید برابر یا بزرگ‌تر از ۰/۹۰ باشد تا مدل موردنظر پذیرفته شود. یکی از شاخص‌های نسبی، شاخص نرم شده برازندگی است که مستلزم مفروضه‌های مجذور کی‌دو نیست، چون دامنه NFI بین صفر و یک قرار دارد، یک مدل مطلوب به‌دست می‌آید. بنتلر و بونت (۱۹۸۰)، مقادیر NFI برابر یا بزرگ‌تر از ۰/۹۰ را در مقایسه با صفر، به‌عنوان عدد مناسبی برای برازندگی مدل‌های نظری توصیه کرده‌اند، در حالی که برخی از پژوهشگران نقطه برش ۰/۸۰ را به کار می‌برند (هومن، ۱۳۸۴: ۳۸). در تمام موارد، در شاخص‌های بکار گرفته‌شده در این پژوهش برازش گزارش شده از مقدار مطلوب بالاتر می‌باشد و در نتیجه مدل پژوهش حاضر، مدل مناسبی می‌باشد. قبل از وارد شدن به مرحله آزمون‌ها، لازم است از صحت مدل‌های اندازه‌گیری حکمروایی خوب شهری و پایداری محلات شهری اطمینان حاصل شود. بنابراین در ادامه، مدل‌های اندازه‌گیری این دو متغیر به ترتیب آورده شده است. در این پژوهش، تحلیل عاملی تأییدی با استفاده از تحلیل مسیر در مورد عامل‌های شناخته‌شده در تحلیل عاملی اکتشافی صورت گرفته است. این تحلیل توسط مدل معادلات ساختاری و با استفاده از نرم‌افزار آماری Lisrel انجام شده است که در جدول ۵ تنها

- 1 . Goodness of fit index
- 2 . Adjusted goodness of fit index
- 3 . NFI

نتایج مدل تحلیل عاملی تأییدی جهت برازش و پایایی شاخص‌های بکار رفته در پژوهش آورده شده است.

جدول شماره ۵. برازش و پایایی مدل پژوهش

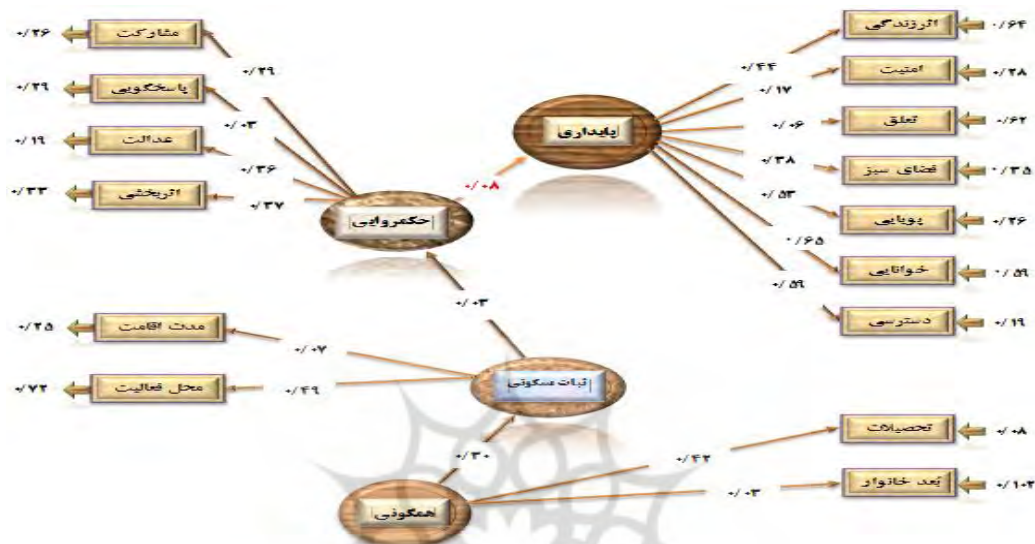
	برازش و پایایی مدل	AGFI	(PGFI)	df	GFI	Chi-Square	P-value	RMSEA
حکروایی	مشارکت	۰/۹۹	۰/۴۳	۹	۰/۹۹	۵/۸۸	۰/۷۵۱۶۱	۰/۰۰۰
	پاسخگویی	۰/۹۴	۰/۴۲	۹	۰/۹۷	۲۴/۹۳	۰/۰۰۳۰۵	۰/۰۶۸
	عدالت	۰/۹۸	۰/۹۸	۱۳	۰/۹۸	۲۸/۰۱	۰/۰۰۹۰۲	۰/۰۵
	کارایی و اثربخشی	۰/۹۸	۰/۲۰	۲	۱	۲/۵۱	۰/۲۸۴۹۹	۰/۰۲۶
همگونی	همگونی	۰/۹۹	۰/۲۰	۲	۰/۹۹	۱/۶۳	۰/۴۴۱۵۹	۰/۰۰۰
	ثبات مسکونی	۰/۹۹	۰/۳۰	۳	۱	۳/۴۱	۰/۳۳۳۲۹	۰/۰۱۹
پایداری شهری	خوانایی	۰/۹۸	۰/۳۰	۳	۰/۹۹	۳/۸۵	۰/۲۷۷۹۳	۰/۰۲۷
	امنیت	۰/۹۴	۰/۵۶	۲۱	۰/۹۷	۵۴/۸۷	۰/۰۰۰۰۷	۰/۰۶۵
	تعلق	۰/۹۹	۰/۳۳	۵	۱	۴/۱۵	۰/۵۲۷۳۸	۰/۰۰۰
	اثر زندگی	۰/۹۹	۰/۴۳	۹	۱	۴/۵۷	۰/۸۷۰۲۳	۰/۰۰۰
	دسترسی	۰/۹۵	۰/۵۴	۲۰	۰/۹۷	۴۷/۶۱	۰/۰۰۰۴۸	۰/۰۵
	فضای سبز	۰/۹۷	۰/۴۴	۱	۰/۹۹	۰/۰۰	۰/۹۸۱۸۸	۰/۰۰۰
	ظرفیت	۰/۹۶	۰/۳۹	۱۱	۰/۹۸	۲۲/۰۹	۰/۰۲۳۶۹	۰/۰۵
	آلودگی دید منظر	۰/۹۹	۰/۴۳	۹	۰/۹۹	۴/۶۳	۰/۸۶۵۶۵	۰/۰۰۰

بر اساس خروجی‌های به‌دست‌آمده در جدول ۵، معناداری ضرایب و پارامترهای به‌دست‌آمده مدل اندازه‌گیری در شاخص‌های دو متغیر مستقل در کلیه عامل‌ها، میزان تمامی ضرایب به‌دست‌آمده معنی‌دار می‌باشند. زیرا مقدار آزمون معنی‌داری تک‌تک آن‌ها در RMSEA (ریشه میانگین مجذور) از ۰/۰۵ یا ۰/۰۹ کوچک‌تر است به طوری که معنی‌داری این اعداد نشان‌دهنده معنی‌دار بودن و تأیید تحلیل عاملی اکتشافی است. چنانچه نسبت X^2 به df کوچک‌تر از ۳ باشد، میزان X^2 مقدار پایین و مناسبی است و مدل از تناسب نسبی برخوردار است. هر قدر که میزان X^2 کم‌تر باشد و به عبارت دیگر، نسبت X^2 به df پایین‌تر باشد مدل از برازش بهتری برخوردار بوده و مناسب‌تر است. با توجه به نتایج جدول ۵ می‌توان استدلال کرد که مدل اکتشافی و تحلیل عاملی تحقیق، نتایج با برازش مطلوبی نشان داده که نشان از مدلی با معنی‌داری بالا بین شاخص‌های بکار رفته در حکمروایی شهری و فاکتورهای اساسی در سطح پایداری محلات شهری است.

مدل معادلات ساختاری

برای بررسی روابط علی بین متغیرها، مدل معادلات ساختاری یا تحلیل چند متغیره با متغیرهای مکنون استفاده شده است. از این روش تحت عنوان مدل علی و تحلیل ساختار کواریانس یاد شده است. از طریق این روش می‌توان قابل قبول بودن مدل‌های نظری را در جامعه‌های خاص با استفاده از داده‌های همبستگی آزمود. فرضیه مورد بررسی در یک مدل معادلات ساختاری، یک ساختار علی خاص بین مجموعه‌ای از سازه‌های غیرقابل مشاهده است. این سازه‌ها از طریق مجموعه‌ای از متغیرهای نشانگر (قابل مشاهده) اندازه‌گیری می‌شود. یک مدل معادلات ساختاری کامل از دو مؤلفه تشکیل شده است: الف) یک مدل ساختاری که ساختار علی خاصی را بین متغیرهای مکنون و متغیرهای نشانگر (اندازه‌گیری شده) تعریف می‌کند. هنگامی که داده‌های به‌دست‌آمده از نمونه مورد بررسی به صورت ماتریس همبستگی یا کواریانس درآید و توسط مجموعه‌ای از معادلات رگرسیون تعریف شود، مدل را می‌توان با استفاده از نرم‌افزار Lisrel تحلیل کرد و برازش آن را

برای جامعه‌ای که نمونه از آن استخراج شده است، آزمون ب) این تحلیل برآوردهایی از پارامترهای مدل و همچنین چند شاخص برای نکویی برازش فراهم می‌آورد. برآورد پارامترها و اطلاعات مربوط به نکویی برازش را می‌توان برای تغییرات احتمالی مدل و آزمون مجدد مدل نظری، مورد آزمون قرارداد (سرمد، ۱۳۷۶: ۲۷۶). عددی که با فلش از متغیر پنهان به سمت متغیر آشکار کشیده شده نشانگر آن است که هر متغیر آشکار در اندازه‌گیری متغیر مکنون چه میزان نقش دارد. هرچه این بار عاملی بالاتر باشد، نشانگر اعتبار بیشتری می‌باشد.

RMSEA=0.040, P-value=0.00034, df=87, Chi-Square=138.95

شکل شماره ۵. مدل معادلات ساختاری

شاخص‌های برازش مدل نشان می‌دهند که مدل از برازش نسبتاً خوبی برخوردار است. RMSEA میزان این شاخص (0/040) تقریباً به آنچه گارسون می‌گوید یعنی (0/08) RMSEA نزدیک است و اگر گفته هومن را در مورد این ملاک بپذیریم، می‌توان گفت که مدل مطرح شده چون کمتر از 0/10 است، بنابراین دارای برازش خیلی خوبی است. همچنین GFI این شاخص هرچه قدر به یک نزدیک‌تر باشد، بیانگر برازش بهتر مدل است (چلبی، ۱۳۸۵: ۲۸۰) که در مدل حاضر این شاخص، 0/040 می‌باشد؛ بنابراین می‌توان گفت مدل دارای برازش نسبتاً خوبی است. شاخص‌های دیگر AGFI و NFI از مقدار اعلام شده بالاتر می‌باشد؛ پس در نتیجه، مدل فوق (شکل ۵) دارای برازش نسبتاً خوبی می‌باشد. بر اساس خروجی‌های به دست آمده در شکل ۵، معناداری ضرایب و پارامترهای به دست آمده مدل اندازه‌گیری در شاخص‌های دو متغیر مستقل وابسته در تأثیرگذاری حکمروایی بر پایداری شهری میزان ضرایب به دست آمده معنی‌دار نمی‌باشند؛ به طوری که معنی‌داری ضرایب و پارامترهای به دست آمده مدل ساختاری حکمروایی بر پایداری محلات شهری، 0/08 می‌باشد که معنی‌دار نمی‌باشد، زیرا مقدار آزمون معنی‌داری آن‌ها از عدد ۲ بزرگ‌تر و از عدد ۲- کوچک‌تر نمی‌باشد و نشان از نبود تأثیر مثبت و معنی‌دار حکمروایی شهری بر پایداری محلات می‌باشد. در ادامه، آزمون رگرسیون چند متغیره آمده است که آن نیز، استدلالی بر این واقعیت (نبود تأثیر مثبت و معنی‌دار حکمروایی شهری بر پایداری محلات) در شهر پیرانشهر می‌باشد. از نظر بعد ساختاری، در چارچوب حکمروایی شهری ضعف مدیریتی وجود دارد و با میزان نامطلوب بودن این بعد، تأثیر ناروایی بر سطح پایداری محلات شهری داشته است. اگرچه از نظر میزان تعلق شهروندان تأثیراتی مثبت مشاهده گردیده است اما این امر عمدتاً به بعد رفتاری شهروندان در محیط جغرافیایی برمی‌گردد نه تأثیرات مثبت حکمروایی شهری. به عبارت دیگر اگرچه تعلق خاطر مکانی و متغیر محل فعالیت شهروندان، با میزان بار عاملی بالا تا

حدودی بر متعادل نمودن مدل مؤثر بوده است، ولی ساختار مدیریت شهری نتوانسته است بر پایه استانداردهای یک مدیریت شهری بهینه بر سطح میزان پایداری محلات شهری تأثیرگذار باشد؛ به طوری که وجود اختلاف زیاد بین شاخص‌های بالا و نبود همبستگی بین هر یک از شاخص‌ها در مدل مذکور دال بر این واقعیت است که سازمان مدیریت شهری نتوانسته است ساختار مناسبی در این شهر برای خود فراهم آورد. چه بسا وجود برخی از ساختارها در محیط شهری سبب ایجاد نوعی مشارکت، اثربخشی پروژه‌های شهری در محلات و امنیت در فضای شهری شده است که مدیریت شهری می‌توانست از این شرایط در جهت بهبود جایگاه و موقعیت خود در بین شهروندان بهره برده و بر پایداری تأثیرگذار باشد، اما عملاً ناموفق بوده است که بیشتر بر عدم یکپارچگی مدیریت شهر برمی‌گردد که نبود اعتماد و مشارکت شهروندی را در محلات شهری در پی داشته است. در پی واقعیت مذکور، مدل معادلات ساختاری (شکل ۵)، حکایت از نامطلوب بودن تأثیرات حکمروایی شهری بر پایداری محلات شهری دارد. حال این سؤالات مطرح است که هر یک از گویه‌های شاخص حکمروایی و ترکیب آن‌ها در محله‌های شهر پیرانشهر، چگونه پایداری شهری را تحت تأثیر قرار می‌دهند؟ کدامیک تأثیر معنی‌داری بر پایداری شهری دارد؟ و کدامیک تأثیر بیشتری دارد؟ برای پاسخ به چنین سؤالاتی از آزمون رگرسیون چند متغیره به شیوه هم‌زمان استفاده شده است. با توجه به معنی‌داری آماره F، می‌توان نتیجه گرفت که در مدل رگرسیونی، مجموعه گویه‌های حکمروایی در شهر به گونه معنی‌داری تغییرات پایداری شهری را تبیین می‌کنند.

جدول شماره ۶. رگرسیون چند متغیره شاخص‌های حکمروایی در شهر پیرانشهر

ردیف	متغیر	ضریب B	آماره T	ضریب بتا	سطح معناداری
۱	پاسخگویی	۰/۰۲۱	۰/۵۳۷	۰/۰۲۹	۰/۵۹۲
۲	مشارکت	۰/۰۲۸	۰/۶۲۶	۰/۰۳۲	۰/۵۳۱
۳	کارایی و اثربخشی	-۰/۰۸۱	-۲/۲۴۷	-۰/۱۲۴	۰/۰۲۵
۴	عدالت	۰/۱۲۸	۲/۹۰۴	۰/۱۶۱	۰/۰۰۴

$$R=0/174 \quad F=2/95 \quad \text{Sig}=0/020 \quad R^2=0/030$$

ضرایب رگرسیونی گزارش شده در جدول ۷، نشان می‌دهند که با کنترل اثر چهار گویه در شهر پیرانشهر، دو گویه تأثیر آماره معناداری بر پایداری شهری داشته‌اند. مهم‌ترین و کم‌اهمیت‌ترین گویه از لحاظ تأثیرگذاری در پیرانشهر به ترتیب "عدالت" و "پاسخگویی" می‌باشند. از طرف دیگر، آماره‌های کلی مدل نشان می‌دهند مجموع چهار گویه در پیرانشهر، حدود ۲ درصد واریانس متغیر پایداری را تبیین کرده‌اند.

جدول شماره ۷. جدول آزمون T شاخص‌های پایداری در شهر پیرانشهر

تفاوت در سطح ۹۵٪ فاصله اطمینان		Test Value = 3		One-Sample Statistics	
پایین‌ترین	بالا‌ترین	T	درجه آزادی	میانگین	تعداد
-۰/۷۰۳۶	-۰/۵۲۰۴	-۱۳/۱۳	۳۸۱	۰/۰۰۰	۳۸۲
-۰/۰۲۴۷	-۰/۱۳۵۸	۲/۸۴۱	۳۸۱	-۰/۰۰۵	۳۸۲
-۰/۱۵۶۷	-۰/۳۱۵۸	۵/۸۴۲	۳۸۱	-۰/۰۰۰	۳۸۲
-۰/۰۸۹۲	-۰/۰۵۲۵	-۰/۵۰۸	۳۸۱	۰/۶۱۱	۳۸۲
-۰/۰۵۶۸	-۰/۱۰۶۶	۰/۵۹۸	۳۸۱	۰/۵۵۰	۳۸۲
-۰/۲۰۸۷	-۰/۰۰۷۷	-۲/۱۱۸	۳۸۱	-۰/۰۳۵	۳۸۲
-۰/۲۷۹۹	-۰/۱۳۲۴	-۵/۴۹۳	۳۸۱	-۰/۰۰۰	۳۸۲

برای بررسی بهتر وضعیت عملکرد حکمروایی خوب شهری در پایداری محلات شهری پیرانشهر از آزمون T تک نمونه‌ای

استفاده شده است که نتایج حاصل از کاربرد این آزمون آماری، نشان‌دهنده واقیعت‌هایی بدین شرح است: تمام شاخص‌هایی که برای سنجش وضعیت پایداری پیرانشهر به کار برده شده‌اند، به جز "پویایی و ظرفیت" از سطح معنی‌داری بالایی برخوردار هستند اما تفاوت معنی‌داری در سطح آلفای ۰/۰۱ در رابطه با وضعیت پایداری شهری از دید پاسخگویان در پیرانشهر وجود دارد. این مسئله، دسته‌بندی محلات شهری به لحاظ نحوه حکمروایی را تأیید می‌کند؛ در حقیقت این فرض که محلات مورد مطالعه به لحاظ وضعیت پایداری در وضعیت مناسبی قرار ندارند، تأیید می‌شود و با احتساب دامنه طیف لیکرت هریک از شاخص‌ها که بین ۱ تا ۵ در نوسان بوده است. هر یک از شاخص‌های "دسترسی (۲/۷۹۴)، خوانایی (۲/۸۹۲) و ظرفیت (۲/۹۸۲)" که دارای میزان کمتری نسبت به میانگین واقعی هستند، حاکی از آن است که پیرانشهر در رابطه با این سه عامل در سطح "ناپایداری" قرار دارد، اما در دو شاخص "پویایی (۳/۰۲۵) و تنوع (۳/۰۲۴)"، در حد متوسط می‌باشد که می‌توان گفت در رابطه با این دو شاخص، پیرانشهر در سطح "نیمه پایداری" قرار دارد. با توجه به میزان میانگین به دست آمده، شاخص‌های متغیر وابسته نیز پایین‌تر از حد متوسط بوده‌اند (مقدار آن در ستون تفاوت میانگین‌ها مشخص شده است) که این مسئله بیانگر آن است، پاسخگویان "پایداری" را در محله‌های خود "منفی" ارزیابی کرده و مدیران و مسئولان شهر خود را در برابر کارهای انجام داده‌شده و یا در حال انجام، پاسخگو مسئول نمی‌دانند.

آزمون کروسکال والیس

این آزمون به بررسی وجود اختلاف بین گروه‌های مستقل از نظر رتبه‌بندی می‌پردازد. در واقع، فقط وجود یا عدم وجود تفاوت بین گروه‌ها را بررسی می‌کند. در جدول ۸، به بررسی تفاوت محلات شهری در میزان مشارکت و اجتماع‌محوری در مدیریت شهری پیرانشهر پرداخته شده است که یافته‌ها بدین شرح است:

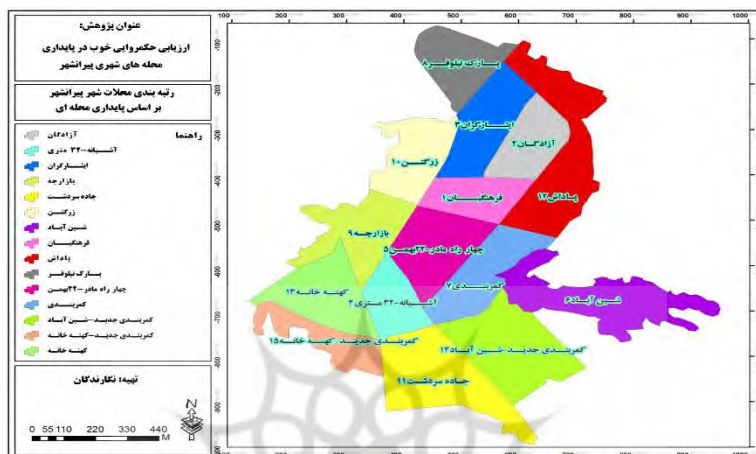
جدول شماره ۸. رتبه‌بندی محلات شهر پیرانشهر بر اساس نتایج آزمون کروسکال والیس

رتبه	میانگین رتبه‌ای	تعداد	محله
۱۰	۱۷۰/۵۶	۳۱	زرگتن
۹	۱۸۰/۶۷	۳۱	بازارچه
۱۳	۱۵۵/۶۰	۴۹	کهنه خانه
۵	۲۱۷/۴۸	۳۴	چهارراه مادر- ۲۲ بهمن
۳	۲۳۷/۴۶	۳۲	ایثارگران
۱	۲۵۵/۱۸	۲۲	فرهنگیان
۴	۲۳۶	۱۹	آشیانه - ۳۲ متری
۱۵	۸۷/۹۷	۱۵	کمربندی جدید- کهنه خانه
۱۱	۱۶۶/۰۶	۳۱	جاده سردشت
۱۴	۱۳۷/۲۵	۱۲	کمربندی جدید- شین‌آباد
۶	۲۰۳/۶۶	۲۳	شین‌آباد
۷	۱۹۸/۸۱	۲۶	کمربندی
۱۲	۱۵۷/۱۵	۲۶	پاداش
۲	۲۴۴/۹۱	۲۸	آزادگان
۸	۱۸۷/۷۱	۳	پارک نیلوفر
		۳۸۲	کل

۰,۰۰۰, Asymp. Sig. ۱۴, df ۵۱,۱۴۵ Chi-Square

در جدول ۸، مقدار Chi-Square (۵۱/۱۴۵) در سطح خطای کوچک‌تر از ۰/۰۰۱ معنی‌دار می‌باشد. بنابراین به لحاظ

آماری در میزان حکمروایی در پایداری محلات شهری تفاوت وجود دارد. نتایج آزمون کروسکال والیس بیانگر این مطلب است که میزان پایداری در بلوک "فرهنگیان" با بیشترین میزان (۲۵۵/۱۸) در "رتبه اول" و پس از آن بلوک‌های آزادگان و ساحلی در رتبه‌های بعدی قرار دارند. با توجه به اینکه سطح معنی‌داری کوچک‌تر از ۰/۰۱ است، آزمون در سطح ۰/۹۹ به اثبات می‌رسد. بر اساس جدول ۸، استنباط می‌شود که "حکمروایی شهری در وضعیت مطلوبی قرار ندارد"، چه بسا اینکه تفاوت زیادی در میزان ارزش پایداری در محلات شهری وجود دارد و به‌نوعی تبعیض مکانی در محلات دیده می‌شود.

شکل شماره ۶. رتبه‌بندی محلات شهر پیرانشهر بر اساس پایداری محله‌ای (منبع نقشه پایه: طرح جامع شهر پیرانشهر، ۱۳۹۱)

نتیجه‌گیری

نتایج پژوهش حاضر بیانگر این واقعیت است که ارتباط معنی‌داری بین دو متغیر (مستقل وابسته) در مسائل شهری وجود دارد و رابطه بین دو متغیر، بالای حد معین بوده است. این امر، ارتباط متقابل بین دو متغیر را نشان می‌دهد که هرچه حکمروایی شهری در سطح بهینه‌تری صورت گیرد به افزایش سطح پایداری محلات شهری منجر خواهد شد و در نتیجه باعث افزایش کیفیت زندگی مردم با استانداردهای یک حکمروایی بر پایه شهروندمداری و توسعه الگوی گرایش پایین به بالا خواهد انجامید و رفاه عمومی و افزایش کیفیت زندگی مردم را در پی خواهد داشت. به عبارت دیگر می‌توان گفت مسئولین شهر بایستی نسبت به موضوع، حساسیت بیشتری داشته باشند و علی‌رغم به‌کارگیری نظرات مردم در امور شهری، خود نیز متعهد به رویکرد برابر نگری و مشارکت طلبانه در همه جنبه‌های شهری باشند تا به جامعه‌ای کثرت طلب و دموکراتیک بر اساس اصول شهروندمدارانه دست یابند. نتایج حاصل از مدل معادلات ساختاری نشان می‌دهد که شاخص‌های برازش، از برازش نسبتاً خوبی برخوردار است. میزان RMSEA این شاخص (۰/۰۴۰)، بیانگر برازش بهتر مدل و رابطه معنی‌دار بین دو متغیر است که در مدل حاضر این شاخص ۰/۰۴ است. بنابراین با توجه به سؤال اول پژوهش می‌توان گفت که بین حکمروایی خوب شهری و پایداری محلات در شهر پیرانشهر رابطه معنی‌داری وجود دارد. برای سنجش سطح حکمروایی پیرانشهر در امور مدیریتی مسائل شهری برای اداره بهینه این شهر برحسب استانداردهای اداره‌خوب شهری، از ۴ شاخص استفاده گردید که به‌عنوان مهم‌ترین شاخص‌های اندازه‌گیری اداره بهینه در سطح شهر انتخاب گردیدند. این شاخص‌ها عبارت‌اند از: میزان مشارکت، پاسخگویی، عدالت‌محوری و کارایی — اثربخشی، که میانگین هر یک از این شاخص‌ها نیز به‌دست آمده است. با در نظر گرفتن دامنه طیفی هر یک از شاخص‌ها که بین ۱ تا ۵ بر اساس طیف لیکرت در نوسان بوده است، شاخص "پویایی" (۳/۰۲۵) و "تنوع" (۳/۰۲۴) دارای بیشترین میزان

میانگین " بوده‌اند که آن‌هم در " سطحی متوسط" ارزیابی می‌گردد و بقیه شاخص‌های پایداری شهری نسبت کمتری از میانگین رتبه‌ای را داشته‌اند. بر اساس نتایج مدل معادلات ساختاری که در آن معنی‌داری ضرایب و پارامترهای به‌دست‌آمده مدل ساختاری حکمروایی بر پایداری محلات شهری، ۰/۰۸ می‌باشد که معنادار نمی‌باشد، زیرا مقدار آزمون معنی‌داری آن‌ها از عدد ۲ بزرگ‌تر و از عدد ۲- کوچک‌تر است. پس، نتایج حاصل از آزمون فرض دوم، حاکی از آن است که تفاوت معنی‌داری بین محله‌های شهر پیرانشهر به لحاظ وضعیت حکمروایی خوب وجود دارد و تمامی محله‌های شهر به لحاظ متغیر مذکور در شرایط مطلوب و مساعدی قرار ندارند. پیامد چنین وضعیتی تمرکزگرایی شدید اداری و مدیریتی، کم‌توجهی به عدالت اجتماعی و مشارکت و نبود پاسخگویی است که سبب تفاوت معنی‌داری بین محلات شهری در سطح پایداری شهری شده است و باعث شده است بسیاری از شاخص‌ها در پیرانشهر کمتر از سطح میانگین باشند. بنابراین با نظر به سؤال دوم پژوهش می‌توان عنوان کرد که حکمروایی شهری پیرانشهر توانسته است تأثیر معناداری در پایداری محلات پیرانشهر داشته باشد؛ همچنان که نتایج مدل معادلات ساختاری نشان داد که حکمروایی شهری تأثیر معنی‌داری بر پایداری محلات شهری دارد، اما تأثیر رابطه به‌صورت منفی می‌باشد چنانکه مقدار پارامتر و ضرایب به‌دست‌آمده نیز دال بر واقعیت موجود در پیرانشهر می‌باشد؛ چه بسا اینکه در نتایج آزمون رگرسیون چند متغیره فقط ۲ درصد مقدار متغیر پایداری به‌وسیله شاخص‌های متغیر مستقل تبیین شده‌اند که حکمروایی ناپایدار شهری و اثرات نامطلوب آن بر پایداری محلات شهری را می‌رساند. با توجه به نتایج پژوهش حاضر و با نگاهی به تحقیقات قبلی صورت گرفته در زمینه حکمروایی شهری می‌توان دریافت که:

الف) حکمروایی خوب شهری به مدیریت پایدار شهری جهت داده و زمینه‌دستیابی به آن را تسهیل می‌کند.

ب) تأکید بر مشارکت شهروندان و مدیریت شورایی در روند تصمیم‌گیری‌ها و مدیریت شهری.

ج) وضعیت نه‌چندان مطلوب حکمروایی شهری در شهرهای کشور و مشارکت ناچیز شهروندان در مدیریت شهری.

بنابراین می‌توان گفت که نتایج پژوهش حاضر در تأیید تحقیقات قبلی صورت گرفته در این زمینه می‌باشد.

در این پژوهش با جهت‌گیری به سمت مدیریت شورایی و مشارکتی در سطح محلات در نگرش حکمروایی و تأثیر آن بر پایداری محلات، کما اینکه در این رابطه با انطباق ایجاد تصویری جدید و اعتماد کامل سازمانی و برون‌سازمانی و با ارزیابی این ایده در شهروندان نوآوری محسوب می‌شود با توجه به آنچه گذشت جهت بهبود وضعیت حکمروایی شهری در شهرهای کشور و مشارکت فعال شهروندان در روند مدیریت شهری، پیشنهادهایی بدین شرح ارائه می‌گردد:

- ❖ تقویت و توسعه آموزش شهروندی و آشنایی شهروندان با وظایف خویش.
- ❖ اجرای جلسات متعدد بین نهادهای مدیریتی در سطوح شهری با سازمان‌های اجتماعی، گروه‌های NGO و شهروندان.
- ❖ نهادینه کردن الگوهای پاسخ‌گویی و مسئولیت‌پذیری جهت افزایش کارایی و اثربخشی برنامه‌ها و وظایف در برابر مردم.
- ❖ ایجاد و تقویت سازمان‌های اجتماعی و تشکیل NGO ها و نهادهای مردمی برای ظرفیت‌سازی جامعه در مشارکت همگانی و اداره دموکراتیک شهر و پایداری محلات آن.
- ❖ شرکت دادن شهروندان در مدیریت شهری تا حد امکان با نگرش عدالت محوری (جنس، سن، تحصیلات و اقشار مختلف) صورت گیرد تا نگرش همه گروه‌های جامعه مدنظر قرار گیرد.
- ❖ در نحوه مدیریت و حکمروایی شهری از تئوری‌هایی که بر اساس نگرش روز مسائل مدیریتی و شهری قرار داشته

- ❖ و دارای بینش دموکراتیک می‌باشند، استفاده شود.
- ❖ حرکت مدیریت شهری در جهت افزایش احساس تعلق شهروندان به شهر و جامعه شهری از طریق افزایش مشارکت دادن آنان در روند تصمیم‌گیری‌های شهری.
- ❖ برنامه‌ریزی در خصوص مشارکت شهروندان در انجام خدمات اجتماعی، اقتصادی، عمرانی و ... و اقدام در خصوص تشکیل انجمن‌ها و نهادهای اجتماعی به‌منظور درگیر نمودن شهروندان در فعالیت‌های شهری.
- ❖ انتشار و توزیع گزارش عملکرد سالانه مدیریت شهری برای آگاه‌سازی شهروندان از اقدامات انجام شده در جهت افزایش شفافیت.
- ❖ تأکید مدیران محلی بر اجراء مدیریت یکپارچه شهری و ضرورت هماهنگی بین سازمانی.
- ❖ جلوگیری از دخالت گروه‌های غیررسمی در روند مدیریت شهری.

منابع

- (۱) احمدی کرد آسیایی، فرزانه (۱۳۹۱) ارزیابی عملکرد مدیریت شهری در عدالت فضایی میان نواحی شهری در قائم‌شهر، پایان‌نامه کارشناسی ارشد رشته جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، به راهنمای ابوالفضل مشکینی، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه تربیت مدرس، تهران.
- (۲) اوکلی، پیترو و مارسدن، دیوید (۱۳۷۰) رهیافت مشارکتی در توسعه روستایی، ترجمه منصور محمود نژاد، تهران: انتشارات مرکز تحقیقات و بررسی مسائل روستایی وزارت کشاورزی.
- (۳) آدینه‌وند، علی‌اصغر؛ قدمی، مصطفی؛ حاجی‌زاده، مریم (۱۳۹۲) بررسی عملکرد شهرداری در چهارچوب حکمروایی خوب شهری (بابلسر)، فصلنامه مدیریت شهری، بهار و تابستان ۱۳۹۲، دوره ۱۱، شماره ۳۱، صص. ۶۴-۴۱.
- (۴) آزاد ارمکی، تقی و بهار، مهری (۱۳۸۳) مردم تهران، محله‌گرایی و توسعه محلی، همایش علمی کاربردی توسعه محله‌ای چشم‌انداز توسعه پایدار شهر تهران، مرکز مطالعات تحقیقات امور اجتماعی و فرهنگی شهرداری تهران، اسفند ۱۳۸۳، تهران، صص. ۱-۱۴.
- (۵) برک پور، ناصر و اسدی، ایرج (۱۳۸۸) مدیریت و حکمروایی شهری، تهران: انتشارات معاونت پژوهشی دانشگاه هنر.
- (۶) برک پور، ناصر (۱۳۸۵) حکمروایی خوب شهری و نظام اداره شهرها در ایران، اولین کنفرانس برنامه‌ریزی و مدیریت شهری، اسفندماه ۱۳۸۵، دانشگاه فردوسی مشهد، مشهد، صص. ۵۱۷-۴۹۱.
- (۷) تقوایی، علی‌اکبر و تاجدار، رسول (۱۳۸۸) درآمدی بر حکمروایی خوب شهری در رویکردی تحلیلی، فصلنامه مدیریت شهری، بهار ۱۳۸۸، دوره ۷، شماره ۲۳، صص. ۴۵-۵۸.
- (۸) چلبی، مسعود (۱۳۸۵) تحلیل اجتماعی در فضای کنش، تهران: نشر نی.
- (۹) حاتمی نژاد، حسین و شیخی، عبدالله (۱۳۹۲) شیوه‌های مداخله در بافت‌های فرسوده شهری، مطالعه موردی: شهر پیرانشهر، پنجمین کنفرانس برنامه‌ریزی و مدیریت شهری، اردیبهشت ۱۳۹۲، دانشگاه فردوسی مشهد، مشهد، صص. ۱۴-۱.
- (۱۰) ذاکری، هادی (۱۳۸۹) کتاب آموزشی مدیریت محله، تهران: شرکت سفیر هوای تازه.
- (۱۱) رهنما، محمدرحیم؛ مافی، عزت‌الله؛ اسدی، روح‌الله (۱۳۸۹) تحلیل جایگاه حکمروایی خوب شهری در مشهد با الگوی SWOT دو فصلنامه جغرافیا و توسعه ناحیه‌ای، پاییز و زمستان ۱۳۸۹، شماره ۱۵، صص. ۱۹۷-۲۲۴.
- (۱۲) سرمد، زهره؛ بازرگان، عباس؛ حجازی، الهه (۱۳۷۶) روش‌های تحقیق در علوم رفتاری، تهران: نشر آگه.
- (۱۳) سعیدی، عباس (۱۳۸۷) حکمروایی خوب، دانشنامه مدیریت شهری و روستایی، تهران: سازمان شهرداری‌ها و دهیاری‌های کشور.
- (۱۴) شریف‌زاده اقدم، ابراهیم (۱۳۹۱) سرمایه اجتماعی در سطح محله ارزیابی مشارکتی در اداره بهینه شهری در شهر پیرانشهر، پایان‌نامه کارشناسی ارشد جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، به راهنمایی اکبر اصغری زمانی، دانشکده علوم انسانی و اجتماعی، دانشگاه زنجان.
- (۱۵) شمعی، علی (۱۳۸۳) توسعه اجتماعات محله‌ای و تأثیر آن بر توانمندسازی نظام مدیریت شهری، همایش علمی کاربردی توسعه

- محله‌ای چشم‌انداز توسعه پایدار شهر تهران، مرکز مطالعات تحقیقات امور اجتماعی و فرهنگی شهرداری تهران، اسفند ۱۳۸۳، تهران، صص. ۱۳-۱.
- ۱۶) شیخی، عبدالله (۱۳۹۳) استراتژی‌های توسعه شهر پیرانشهر با رویکرد CDS، پایان‌نامه کارشناسی ارشد جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، به راهنمایی کرامت‌الله زیاری، دانشکده جغرافیا، دانشگاه تهران.
- ۱۷) صرافی، مظفر و اسماعیل‌زاده، حسن (۱۳۸۴) شهروندمداری: راهکاری برای حل مسائل شهری در ایران، نشریه اطلاعات سد یاسید - اقتصادی، مهر و آبان ۱۳۸۴، شماره ۲۱۸-۲۱۷، صص. ۱۴۵-۱۳۶.
- ۱۸) عزیزی، محمدمهدی (۱۳۸۵)، محله مسکونی پایدار: مطالعه موردی نارمک، نشریه هنرهای زیبا، شماره ۲۷، صص. ۳۵-۴۶.
- ۱۹) عظیمی آملی، جلال (۱۳۹۰) تحلیل حکمروایی خوب در پایداری روستاها (مورد: روستاهای استان مازندران)، رساله دکتری جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، به راهنمایی عبدالرضا رکن‌الدین افتخاری، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه تربیت مدرس، تهران.
- ۲۰) کاظمیان، غلامرضا و رضوانی، نوید (۱۳۸۱) امکان‌سنجی واگذاری وظایف جدید به شهرداری، جلد ۲، تهران: انتشارات سازمان شهرداری‌ها و دهیاری‌های کشور.
- ۲۱) کاظمیان، غلامرضا (۱۳۸۳) تبیین رابطه ساختار حاکمیت و قدرت شهری با سازمان‌یابی فضایی، پایان‌نامه دکتری رشته جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، به راهنمایی اکبر پرهیزکار، عبدالرضا رکن‌الدین افتخاری، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه تربیت مدرس، تهران.
- ۲۲) کاظمیان، غلامرضا (۱۳۸۶) درآمدی بر الگوی حکمروایی شهری، جستارهای شهرسازی، بهار ۱۳۸۶، شماره ۲۰ - ۱۹، صص. ۵-۷.
- ۲۳) کاظمیان، غلامرضا؛ مشکینی، ابوالفضل؛ بیگلری، شادی (۱۳۹۰) ارزیابی عملکرد مدیریت شهری در پایداری محله‌ای ناحیه دو شهرداری منطقه ۴ تهران (محله‌های مجیدیه، شمس‌آباد و کالاد)، نشریه تحقیقات کاربردی علوم جغرافیایی، دوره ۱۸، شماره ۲۱، صص. ۲۸-۷.
- ۲۴) لینچ، کوین (۱۳۸۴) تئوری شکل شهر، ترجمه حسین بحرینی، تهران: انتشارات دانشگاه تهران.
- ۲۵) مرصوصی، نفیسه (۱۳۸۲) تحلیل فضایی عدالت اجتماعی در شهر تهران، مجله شهرداری‌ها، شماره ۹۰، صص. ۹۲-۶۵.
- ۲۶) مرکز آمار ایران، سرشماری‌های عمومی نفوس و مسکن ۱۳۷۵، ۱۳۸۵ و ۱۳۹۰.
- ۲۷) مهندسین مشاور بوم‌نگار پارس، (۱۳۹۱)، طرح توسعه و عمران (جامع) شهر پیرانشهر، جلد اول، گزارش وضع موجود، وزارت راه و شهرسازی، اداره کل راه و شهرسازی استان آذربایجان غربی.
- ۲۸) میدری، احمد و خیرخواهان، جعفر (۱۳۸۳) حکمرانی خوب، بنیاد توسعه، چاپ اول، تهران: دفتر بررسی‌های اقتصادی مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی.
- ۲۹) نوریان، فرشاد و عبداللهی ثابت، محمدمهدی (۱۳۸۷) تبیین معیارها و شاخص‌های پایداری در محله مسکونی، دومانه‌نامه شهر نگار، بهمن ۱۳۸۷، دوره ۹، شماره ۵۰، صص. ۴۳-۴۹.
- ۳۰) هومن، حیدر علی (۱۳۸۴) مدل یابی معادلات ساختاری، تهران: انتشارات سمت.
- 31) Abdellatif, M.A. (2003) Good Governance and Its Relationship to Democracy & Economic Development, Global Forum III on Fighting Corruption and Safeguarding Integrity Seoul 20-31 May 2003, pp. 1-2
7.
- 32) Chavis, D.M. & Florin, P. (1990) Community Development, Community Participation. San Jose, CA: Prevention Office, Bureau of Drug Abuse Services, Development of Helath, Sanata Clara County.
- 33) Douglas, David. (2005) The Restructuring of Local Government in Rural Regions: A Rural Development Perspective, Journal of Rural Studies, Vol.21, No.3, pp.231-246.
- 34) Faehnle, M. & Tyrvaiven, L. (2013) A framework for evaluating and designing collaborative planning, Journal Land Use Policy, No.34, pp.332-341.
- 35) Gani, A. & Duncan, R. (2007) Measuring Good Governance Using Time Series, Journal of the Asia Pasific Economy, Vol.12, No.3, pp.367-385.
- 36) Johnson, R.W. & Minis, Jr. & Henry, P. (2007) Toward Democratic Decentralization:

- Approaches to Promoting Good Governance, Near East Bureau, US AID, Washington, D.C.
- 37) Jozsa, A. & Brown, D. (2005) Neighbourhood sustainability indicators Report on a Best Practice 27- Workshop”, Report prepared by Alex Jozsa and David Brown, This community workshop was hosted by the School of Urban Planning, McGill University and the Urban Ecology Center/SodecM développement, in Montreal, June 10-11.
- 38) Kempen, R. (2000) Urban governance within the big Cities policy, Journal of Cities, Vol.21, No.2, pp.109-117.
- 39) Kennedy, S. (2006) Designing good urban governance indicators: The importance of citizen participation and its evaluation in Greater Vancouver, Cities, Vol.23, No.3, pp.196-204.
- 40) Halfani, M.S. & McCarney, Patricia. L. & Rodríguez, Alfredo. (1995) Towards an Understanding of Governance: the Emergence of an Idea and its Implications for Urban Research in Developing Countries, University of Toronto: Publisher Ardsley, NY.
- 41) Peris, J. & Acebillo-Baque, M. & Calabiug, C. (2011) Scrutinizing the link between participatory governance and urban environment management. The experience in Arequipa during 2003-2006”, Habitat International, No.35, pp.84-92,
- 42) Polentz, B. (2004) preparing the streets of today for the residents of tomorrow, Journal of the livable city, Vol.2, No.3, pp.2-4.
- 43) Sharifzadeh Aghdam, A. & Asgari Zamani, A. (2014) Assessing Consultative Management in the Formation of Sustainable Urban Neighborhoods(In Terms Of Environmental Aspects), International Journal of Humanities and Social Science Invention, Vol.3, No.8, pp.41-48.
- 44) Smith, R.W. (1993) A theoretical basis for participatory planning, Journal policy sciences, No.4, pp.275-295.
- 45) Timmer, Vanessa. & Seymour, Nola – Kate. (2006) The livable city. International centre for Sustainable cities, Canada, pp.1- 25.
- 46) Weiss, G. Th. (2000) Governance, good governance and global governance: ceptual and actual challenges, Third World Quarterly, Vol.21, No.5, pp.795 –814.
- 47) Will, M. (2006) Sustainability: The Issue of our age, and a concern for local Government, Quarterly Public Management, No.88, pp. 8-12.